

Սույն գիրքը թվայնացվել է Գրքասեր ՀԿ-ում՝ հայերենով գրականության պահպանման, հանրայնացման և ժամանակակից թվային միջավայրում հասանելի դարձնելու նպատակով:

Կազմակերպության նախաձեռնությունը միտված է հայերեն գրքերի և տեքստերի տարածմանը, ընթերցանության խթանմանը և մշակութային ոչ նյութական ժառանգության պահպանությանը՝ ապահովելով դրանց հասանելիությունը հնարավորինս լայն շրջանակների համար:

Մենք հավատում ենք, որ թվայնացումը ոչ միայն պահպանման միջոց է, այլև գիտելիքի, գրականության և մշակույթի շարունակական փոխանցման կարևոր ուղի:

Գրքասեր ՀԿ-ն գրքերը ձայնագրում և թվայնացնում է բացառապես Ձեր նվիրատվությունների շնորհիվ: Կազմակերպությանը կարող եք օժանդակել հետևյալ հղումով՝

<https://grqaser.org/hy/donate>

Ստուգված

Արձակ, Պատմվածք, Հայ գրականություն

13+

Վրթանես Փափազյան

Չվարճացանք

Ա

Լուսնկա գիշեր էր այդ օրը: Ընթրել վերջացրել էինք, հորս աչքերը փակվում էին, ես ու Կարապետը օդան էինք ուզում ելնել, երբ դրսում գամփռը սկսեց կատաղի կերպով հաչել:

Հայրս վերցրեց պատին դեմ տված սուպը և դուրս թռավ. մենք էլ հետևեցինք նրան:

— Աս ո՞ւր եք...— լսվում էր շան ձայնի հետ,— սա քյոփեկին ձայնը չկտրե՞ք... աս ի՞նչ կատաղած գազան է, ծո՛...

Քյոթյուկչին էր, այն պոլսեցի երիտասարդը, որ մեր գյուղն էր եկել, ընկույզի կոճղեր գտնելու համար:

Հայրս ազատեց նրան Բառոյի ձեռքից և ներս բերեց:

— Ո՛ւՖ...— արավ երիտասարդը ներս ընկնելով,— ինչ ալ խոշո՞րն է, քիչ մնաց բզկտեր ինձի:

Ապա մեզ դարձավ ու բարևեց: Հորս հետ դեռ ծանոթ չէր: Ծանոթացրի:

— Հա՛, հա՛յրդ է, բարիկուն, աղաս, ինտո՞ր ես, աղե՛կ ես... դե՛հ, վեր երթանք:

Եվ ելանք: Հոստը միշտ ետ էր նայում՝ շան հարձակման ազդեցության տակ լինելով դեռ:

— Միամիտ եղիր,— ասաց հարս,— Բառոն խելոք շուն է:

— Խելո՞ք... ամա՛ խելոք. ըսիր ու ընցար. քիչ մնաց ուտեր պիտի ինձի: Դե՛հ, ըսեք նայինք, ինտո՞ր եք: Գիտնաք՝ որքա՛ն ուրախ եմ ձեզի տեսնելուս, աղա՛մ (մարդ). 6 օր է պայթեցա բե՛... Ոչ ինձի կհասկանան, ոչ ալ ես իրենց. եթե ժամերնին չըլլար, հիչ չպիտի կարծեի, թե հայ են... աղվոր օդա ունիս, աղաս:

— Կնի՛կ, հաց բեր,— հանչեց հայրս՝ դեպի ներքև կռանալով:

— Յա՛ց,— ասաց պոլսեցին,— դեռ չե՛ք ընթրած:

— Մենք ընթրել ենք,— պատասխանեցի,— ձեզ համար է:

— Ինձի՛ ... չէ, ախպար, անանկ ընթրիք մը ըրի, որ փաշան անգամ չի կրնար երագել... ծո աս ի՛նչ երկիր է. յուզը ջրի պես, սերը մածունի պես, գինին աղվոր, անուշ... ի՛նչ բնություն, ի՛նչ անտառներ, ջրեր, ձոր, պարտեզներ...

— Նստեցե՛ք,— հրամցրի նրան և հորս էլ հասկացրի, որ պոլսեցին ընթրել էր:

— Ուրեմն թող գինի և մազա բերե,— հրամայեց հայրս:

Նստեցինք մինդերների¹ վրա: Սկսվեց մի սովորական խոսակցություն, գինու կուռիկը (հողե թաս) պտտեց, և երբ երկրորդ անգամ պոլսեցին դատարկում էր նրան, թաշկինակով ճակատը սրբեց ու ասաց.

— Խիստ տաք է. ռես Սարոյի այգին աղել էր. հոն էինք նստեր ընթրելու, կանաչ խոտ, սիրուն զովույթուն մը...

— Մենք էլ ունենք այդպես այգի,— ասացի ես:

— Յա՛, ապա ո՛ւր ենք նստեր հես. հայդե նայի՛նք, երթանք այգին... հոգ մի ընկեր դուն, աղաս,— դարձավ նա հորս,— ամեն բան մենք կփոխարինենք, դե՛հ, ելեք երթանք...

Յայրս, որ մի տեսակ ներողամիտ ժպիտով դիտում էր զվարթ երիտասարդին, թույլ տվավ ելնելու:

— Լավ,— ասաց նա ելնելով,— գնանք:

Ու ոտքի ելանք. ես մինդերները վերցրի, Կարապետը՝ ճրագը, պոլսեցին շտապեց գինու պոզիկը վերցնել և իջանք դեպի այգին: Եղբայրներս ու քույրերս քնից վեր թռած՝ հետաքրքրությամբ դիտում էին մեր արշավանքը:

Գնացինք ընկուզենու տակ, հոսող առվակի եզրին տարածեցինք ներքևակները, և երբ բոլորս տեղավորվել էինք, պոլսեցին գինի լցրեց և գոչեց.

— Ըշտե տեսա՞ր մի. հոս մարդ կրնա ուտել ալ, խմել ալ, բռռալ ալ: Շատոնց է որ քե՛ֆ մը չէի ըրեր... երգ մը պիտի երգեմ որ...

Եվ սկսեց մի զորեղ, հնչուն ձայնով կանչել: Նախ մեր շունը, ապա դրացունը ոռնալ սկսեցին. մյուսներին էլ արձագանք տվին նրանց, և աղմուկն ընկավ գյուղը:

Դրացիները սկսեցին զարթնել, նախ մոտենալ այգուն, ապա ներս մտնել և ամենայն պարզությամբ, ժպիտը երեսներին՝ տեղ բռնել հորս կողքին: Սա ընդունում էր ամենքի ողջույնը, բացատրում, թե ինչպես զվարթ մարդ էր «քյուլթյուկչի» Էֆենդին ու բոլորին էլ գինով հյուրասիրում:

Շուտով երևաց նաև ռես Սարոն: Լուրը արագությամբ տարածվել էր գյուղում: Կես ժամվա մեջ գյուղի կեսը հավաքվել էր մեր շուրջը: Մթան մեջ ամեն կողմ շարժվում էին շապկանց ու կիսամերկ մանուկներ, կանանց սովերներ՝ պատերի ու ծառերի ետևից:

Շուքի միջից մի առ մի երևան էին գալիս երիտասարդներ էլ, որոնք վարակվելով պոլսեցու զվարթություններից, սկսում էին խմել. հետո չոր փայտեր ժողովեցին, կիտեցին, կրակ տվին ու մի մեծ խարույկ կազմեցին ընկուզենու կողքին:

---

¹ Փոքրիկ դոշակներ (ներքևակ):

Սկսելով մասնավորապես, քեֆը ընդհանուր կերպարանք էր ստանում: Պոլսեցին ամենքին զվարճացնում էր, ամենքի հետ խոսում, կատակում, գինի հրամցնում և վաղեմի ծանոթի պես՝ նրանց վիճակի մասին հարց տալիս:

Գյուղի մեջ տարածվել էր, որ մեր այգում քեֆ կար:

Խարույկը մեծանում էր, բազմությունը ավելանում:

Խոսում էին, վիճում, գոռգոռում. գյուղի շները հաչում էին, և գիշերապահները մի առ մի մտնում էին այգին պահ մի զվարճանալու:

— Չայդե նայի՛նք,— գոռում էր քյուլթյուկչին ավելի և ավելի ոգևորվելով,— քեֆ ըրեք, բարեկամներս, վաղը ձեր ընկուզենիները պիտի գնեմ. քար ալ ըլա մեջը՝ պիտի գնեմ... խմե՛ք... կարապետ Էֆենդի, կենացդ. ի՛նչ ես լուռումունջ նստեր, քեֆ ըրե...

Բ

Ահա այդպես էր, որ սկսեցինք զվարճանալ ամառնավերջի մի շքեղ գիշեր՝ մեր պարտեզի ամենագեղեցիկ մի անկյունում:

Այդտեղ էր գրեթե ամբողջ գյուղը. ծերունիները մի կողմ հավաքած, կիսամթան մեջ, քահանան իրենց կողքին՝ խոսում էին, ծիծաղում: Ասպարեզը երիտասարդներին էր. ամենքի մոտ կար պոզիկով (հողե աման) գինի, մազա... քիչ հետո գտնվեց նաև սրնգահարը, և ահա սկսվեց երգ ու պար: Պոլսեցին ուրախությունից կորցրել էր իրեն:

Պարի համար վեր թռան տաս-տասնհինգ հոգի, ձեռք ձեռքի տվին, փողիարը մեջտեղ անցավ: Սկսելով ծանր, հանդարտ ու շորոր՝ ըստ սովորականին, ժողովրդական կաքավը աստիճանաբար աշխուժանում էր, թեթևանում, ոստոստուն դառնում: Պարողները ոգևորվում էին միմյանց ձեռքից բռնած՝ մեծ կիսաշրջանով ցատկոտում էին նրանք խարույկի շուրջը:

Քիչ-քիչ կայտառացան ու մեծացան ոստումները, դեմքերը լուսավորված խարույկի մթնշաղախ կարմիր լույսով, վառվռուն ջղերը ուռած քրտնաթոր, աչքերը շողշողուն ու շարժուն, նրանք ծմռվում էին, ոստոստում կատաղի արագությամբ և խռպոտ ու ընդհատ ձայներով երգում...

Եվ այդ պարը երկարում էր, աճում ու մեծանում: Կռանում էին գլուխներ, բարձրանում, մարմինները ճկվում, ոլորվում ամեն ուղղությամբ, ոտները բարձրանում ու իջնում, և շղթան օձապտույտ չվանի պես ձգվում էր՝ սահում ճաթձթող խարույկի շուրջը...

Ո՛չ ես էի խոսում, ո՛չ Կարապետը: Մեզ գրավել էին էքստազի հասած կատաղի պարն ու պարողների վայրենի շարժվածքները: Պոլսեցին ապշած նայում էր. սկզբում փորձել էր մասնակցել, բայց երկու անգամ քարշ էր եկել գետնի վրա, իսկ հետո նրան դուրս էին շարտել շղթայի միջից...

Եվ ահա այդ ժամանակն էր, որ հանկարծ մի գյուղացի, հուզված ու շնչասպառ ցատկեց շրջանի մեջ մտավ և սրան-նրան նայելով գոչեց.

— Ո՛ւր է ռեսը:

Փողիարը կանգ առավ, պարողները դադար առին, շրջանը խորտակվեց:

Եվ մինչ ամեն ոք իր քրտինքն էր սրբում, ռես Սարոն մոտեցավ եկող գյուղացուն.

— Ինչ կա, Կարո՞,— հարցրեց նա:

— Շուտ,— գոչեց գյուղացին,— գնանք,— հարկահանը գյուղ մտավ...

Այդ լուրը կայծակի ազդեցություն թողեց, մի րոպե ամեն ինչ քարացավ, հետո ամենքը վեր ցատկեցին: Համփաները² իսկույն ցրվեցին, ռեսը երկու ոստյունով դուրս թռավ այգուց, և պարողները անհետացան դեպի մութ կողմերը:

— Տղերք,— կանչեց հորեղբայրս, — շուտ խարույկը մարեք, քանի հարկահանը չի իմացել...

Եվ օրինակ տալու համար, մոտեցավ ճրագին ու մի շնչով հանգրեց:

Ամեն ոք հասկացավ, թե հորեղբայրս ի՞նչ էր ուզում ասել: Մի րոպեի մեջ խարույկը հանգավ: Հայրս և մի քանի գյուղացիներ եղածները ներս տարան, լռություն տիրեց, և հինգ րոպեից հետո այգում ոչ ոք չմնաց:

Պոլսեցին սառել էր. ոչ պակաս զարմացած էր նաև Կարապետը:

— Աս ի՞նչ է, ծո՛ւ,— գոռում էր քյուլթյուկչին, — աս ի՞նչ խայտառակություն է, ինչու ցրվեցան, ի՞նչ է եղել... ըսեք, ճաթիմ պիտի հիմա...

Հայրս անհանդարտ՝ նայում էր շուրջը, և երբ ամեն ինչ վերջացել էր, ու լռությունը այնպես տիրել, որ կարծես գյուղն ամբողջ ննջում էր, հորեղբայրս ասաց.

— Վայ է, եթե ռեսը պատմի նրան այս քեֆի մասին, էգուց մեկին տասը պիտի տուժենք:

— Բայց ինչո՞ւ,— հարցրեց Կարապետը,— ի՞նչ ունեք վախենալու: Հարկահանը ի՞նչ իրավունք ունի ձեզ արգելել քեֆ անելու:

Հորեղբայրս դառնությամբ ժպտաց:

— Իրավունք չունի,— ասաց նա,— բայց էգուց երբ գործի սկսի, բոլորիս հոգին էլ կհանի...— «Քե՞ֆ էիք անում,— կասի,— ուրեմն ունեք՝ որ անում եք. դե՛հ, քանի որ ունեք, տվեք ուրեմն»... Եվ երևակայիր մնացածը ինքդ...

Հորեղբայրս իրավունք ուներ: Դառն փորձերը սովորեցրել էին նրան այն, որ մենք իրավունք չունենք մի՛ րոպե անգամ մոռանալ մեր ցավերը, մեր դահիճները. իրավունք չունենք մի րոպե անգամ զվարճանալ, վախենալով, որ շատ ծանր ու թանկ չնստեր այդ մոռացությունը...

— Այո,— շարունակեց հորեղբայրս,— դրանց մոտ ծիծաղել անգամ ազատությամբ չես կարող, կկարծեն, թե հարուստ ես և ինչ որ ունես՝ ձեռքիցդ կառնեն: Չես կարող մի մաքուր շապիկ, մի նոր կոշիկ հագնել... Ա՛հ, նոր կոշի՛կ... Անցյալ տարի չէ՞ր, որ Կալոյենց Առաքելը կալերի ժամանակ նոր կոշիկ էր առել ու չէր համարձակվում հագնել, որովհետև շահնան (հարկահանը) գյուղումն էր: Ամբողջ տասն օր ոտաբոբիկ էր ման գալիս՝ մինչև շահնայի գնալը...

Ձևանք, զևանք, մենք էլ ցրվենք, կարող են մեզ հավաքված տեսնել և դա էլ թանկ նստեցնել...

Եվ ցրվեցինք, թողնելով պլալալու՝ քիչ առաջ բոցեր արձակող և այժմ հոգեվարքի մեջ ընկած խարույկի մնացորդը...

Ահա այդպես էր, որ զվարճացանք մենք ամառնավերջի մի շքեղ գիշեր, մեր պարտեզի ամենագեղեցիկ անկյունում...

---

² Գյուղական իշխանները: